

Nexus
1998

Charles Martindale (ed.), *The Cambridge Companion to Virgil*, Cambridge 1998
Cambridge University Press, ISBN 0 521 49885 6, 370 pp., ca. f 65,-

Het dichtwerk van Publius Vergilius Maro geldt nog steeds als het hoogtepunt van de Romeinse poëzie. Vooral zijn grote epos, de *Aeneis*, trekt onverminderd de aandacht van lezers en geleerden, maar ook zijn *Georgica* en *Bucolica*, respectievelijk een leerdicht over de landbouw en een bundeltje herdersdichten, krijgen veel belangstelling. In feite wordt Vergilius al sinds zijn eigen tijd bestudeerd en besproken. Het aantal studies is na tweeduizend jaar volstrekt onafzienbaar geworden. Het moeten er vele duizenden zijn, tezamen in omvang goed voor een flink bibliotheek.

Toch is het einde van de stroom niet in zicht, integendeel mag je wel zeggen: De canon van 'klassieke topauteurs' blijft eigenlijk zonder veel discussie de norm waardoor steeds hetzelfde kleine groepje teksten en auteurs centraal blijft staan. De moderne informatietechnologie en de academische publicatiedruk doen de stroom bovendien eerder aanzwellen dan verminderen. Inhoudelijk gezien geldt dat de interpretatie van echte klassieken zoals Vergilius nooit is voltooid. Altijd rijzen er weer nieuwe controversen over de aard en betekenis van zijn werk. Iedere generatie maakt weer een nieuwe Vergilius, elk vanuit zijn eigen vragen en gevoeligheden.

Voor een beginnend lezer is dit alles vooral lastig. Hij dreigt al gauw door de bomen het bos niet meer te zien. Het is daarom goed dat er regelmatig overzichtswerken over Vergilius' oeuvre verschijnen. Maar ook hier is de keuze niet altijd gemakkelijk: zelfs overzichten zijn er in soorten en maten. (Aan het slot van deze bespreking noem ik er een paar.)

De nieuwe *Cambridge Companion to Virgil* is niet bedoeld voor argeloze lezers die iets meer van de dichter willen weten. De titel suggereert een informatieoverzicht van de stand van zaken in het Vergilius-onderzoek en korte inleidingen op hoofdthema's in het werk. Zulke informatie is in het boek weliswaar aanwe-

zig (onder meer in de vaak uitstekende bibliografische aantekeningen aan het slot van elk artikel), maar is toch van ondergeschikt belang.

Het boek is een exponent van de meer vooruitstrevende kringen in de Angelsaksische latinistiek, die het accent nadrukkelijk niet meer leggen bij 'het werk', maar bij 'de lezers'. In aansluiting bij ontwikkelingen in de literatuurwetenschap ziet men ook de klassieke teksten niet langer als vaststaande eenheden van betekenis die hooguit gedecodeerd hoeven te worden. Wanneer er sprake is van de 'betekenis' van een tekst, staat juist het proces van interpreteren en toeëigenen door lezers en generaties lezers centraal. Begrippen als '(de)constructie', 'intertextualiteit' en 'receptiegeschiedenis' zijn daarmee belangrijker dan 'historische juistheid' of 'de bedoeling van de schrijver'.

Voor een deel is deze lezers-gerichte benadering verfrissend en nuttig. Zij opent ons de ogen voor onderwerpen die voorheen buiten het zicht bleven of tot het domein van andere wetenschappen werden gerekend. Om een paar voorbeelden uit de bundel te noemen: het eerste artikel door Colin Burrow begint ermee om *vertalingen* centraal te stellen. Uit zijn overzicht blijkt dat Engelse Vergilius-vertalers uit de afgelopen twee eeuwen veelal gefrustreerde conservatieve leraren of Schotten waren, die verlangden naar een harmonisch en ordelijk Rijk. Dat Vergilius zozeer een dichter voor politieke marginalen is geweest, wist ik niet! Duncan Kennedy belicht de Vergilius-receptie door T. S. Eliot en deconstrueert diens pretentie van een tijdloze waarheid. En samensteller Charles Martindale heeft een artikel van zichzelf opgenomen over de *Eclogae* waarin hij de verschillende theoretische reflecties over het genre nagaat en zelfs tot een ongebruikelijke apologie ervan komt.

Anderzijds worden in deze bundel veel zaken meer verduisterd dan verhelderd. Vergilius is op zichzelf al een complex dichter, die de hele voorgaande antieke literatuur verwerkte. Zijn receptiegeschiedenis is ook heel ingewikkeld, met lezers die weer op andere lezers reageren, enzovoort. Maar juist in zo'n situatie is uiterste helderheid geboden. Geleerden die grossieren in jargon bewijzen de lezer geen dienst. Om een voorbeeld van jargon te geven:

In what follows, I will try to show that Virgil continually presses the resources of didaxis in the direction of multiplicity and, from the discursive point of view, excess. In formal and substantive matters the poem fragments as it unifies the reader's perspective and creates a simultaneous sense of continuity, discontinuity and interdependence. It is my implicit argument that this 'failure of message' can enrich our lives even as it exceeds our grasp. It is what must be thought. (William Batstone op p. 129)

Dit soort gepraat levert geen verrijking op maar wekt vooral ergernis. Van het stuk van Elena Theodorakopoulos begreep ik zelfs vanaf het begin al niets: het gaat over 'closure', maar wat dat inhoudt wordt niet gezegd en door de dikke mist van literair-wetenschappelijke termen gloort geen licht. En om mij een politiek incorrecte opmerking te veroorloven: dat deze geleerde 'the reader' steeds als 'she' aanduidt werkte al spoedig op mijn zenuwen.

Anders gezegd, sommige artikelen slaan door en willen koste wat het kost 'problematiseren'. Typerend is het verwijt van Don Fowler aan antieke én moderne commentatoren dat zij gericht zijn op oplossing van moeilijkheden, 'rather than their incorporation into a more complex reading' (pp. 73-74). Hij zal het wel niet zo bedoelen, maar ik voelde me, zeker als commentator van Latijnse teksten, bepaald geschokt: problemen moeten we toch oplossen en niet verergeren?

Een methodologisch ernstigere kwestie is dat een gerichtheid op lezers en hun 'constructies' zo ver kan gaan dat we het zicht op Vergilius goeddeels kwijt raken. Een overigens heel boeiend en stimulerend artikel van Andrew Laird over 'karakterisering' kan dit illustreren. Wanneer hij schrijft: 'These are illustrations, not proofs: characterisation is, again, a matter of opinion' (p. 290), rijzen er vragen. Als het centrale thema van zijn artikel zich kennelijk aan 'objectieve' of intersubjectieve argumentatie onttrekt, wat let ons dan om het artikel over te slaan? Wie elke claim op 'historische waarheid' radicaal opgeeft, praat uiteindelijk alleen nog met een groepje gelijkgestemden. Subjectieve impressies en particuliere associaties zijn interessant, maar onvoldoende om te gelden als geesteswetenschap.

Laird betoogt dat het personage 'Dido' voor Engelstaligen gekenmerkt wordt door wat Dido zingt in de opera van Purcell uit 1689. Dat zal best zo zijn, maar wat zegt dat een Vergilius-lezer uit Nederland? Of wat heeft dat nog met Vergilius te maken? Kunnen we zo nog op een wetenschappelijke manier met elkaar spreken? Laird is zo eerlijk om het probleem aan de orde te stellen, maar zijn antwoord is vaag: onze opinies over Vergilius' personages zijn niet geheel arbitrair, zegt hij, vanwege de beperkingen door de verhalen waarbinnen we hen aantreffen (vgl. p. 292). Dat lijkt mij methodologisch een zwakgebod en bovendien een onjuistheid. Om het eens scherp te stellen: zou ik Dido niet mogen interpreteren als een felle milieuactiviste omdat de verhaaltraditie zo'n Dido-beeld nog niet kent? Maar ik kan die verhaaltraditie toch *verrijken* met een zelfbedacht filmverhaal over Dido als leidster van een ecologisch utopia? Als het een beroemde film wordt, kan voortaan niemand meer Vergilius lezen zonder aan mijn beelden te denken! — Het is duidelijk: zo wordt de discussie al snel oeverloos.

Enkele stukken in de bundel blijven gelukkig dicht bij de grond, en zeggen veel meer over Vergilius. R. J. Tarrant geeft in twee glasheldere bijdragen een overzicht van de Vergilius-receptie van de late oudheid en bespreekt het omstrede probleem van politieke ideeën in Vergilius' werk. Susanna Morton Braund maakt korte metten met de discussies over Vergilius als filosoof: hij is geen filosoof van een bepaalde school en moet dus ook niet zo bezien worden. Een laatste

voorbeeld: tragische elementen in Vergilius' werk worden op instructieve wijze belicht door Philip Hardie.

De in totaal 21 artikelen in deze bundel bieden veel informatie en stof tot discussie, maar het geheel maakt een wat onevenwichtige indruk en is deels controverseel. Dat maakt het boek geschikt voor een publiek van latinisten, filosofen en literatuurwetenschappers, maar niet voor de gemiddelde lezer.

Gelukkig kan deze elders terecht. Zonder meteen een boekenkast uit de genoemde Vergilius-bibliotheek te laten omvallen, noem ik een paar nuttige recente bijdragen. Traditioneler van opzet, en ook minder exclusief Angelsaksisch, is een andere verzamelbundel: S. J. Harrison (ed.), *Oxford Readings in Vergil's Aeneid*, Oxford 1990 (Oxford University Press). Heel recent is: Philip Hardie, *Virgil*, Oxford 1998 (Greece & Rome, New Surveys in the Classics no. 28). Hardie biedt in een goede honderd pagina's een up-to-date bibliografisch overzicht over het hele Vergiliaanse oeuvre. De Nederlandse lezer kan ook terecht in een recente bundel in zijn eigen taal: Rudi van der Paardt (red.), *Winnaars en verliezers, een bundel artikelen over het werk van P. Vergilius Maro*, Leiden 1995 (Dimensie).

Academische discussies zijn prachtig, maar veel beter is het om Vergilius gewoon te lezen. Dat is iets wat bij canonieke auteurs vreemd genoeg wel eens vergeten lijkt te worden. De Nederlandstalige lezer wordt tegenwoordig verwend: er zijn verschillende moderne vertalingen van Vergilius' werken in de winkel. Ik noem er van elk werk één. Voor de *Georgica* is de (op zichzelf weer klassiek geworden) vertaling van Ida Gerhardt onovertroffen; de *Bucolica* zijn heel aardig weergegeven door Rik Deweerdt (Kritak, Antwerpen 1994). De *Aeneis* tenslotte is onlangs integraal vertaald door Piet Schrijvers (Historische Uitgeverij), Groningen 1996. En natuurlijk zijn er nog nieuwe vertalingen op komst. Want vertalen is interpreteren, en aan interpreteren, zo weten we tenminste na deze *Cambridge Companion to Virgil*, komt nooit een einde.

VINCENT HUNINK
Latinist aan de RU Leiden en KU Nijmegen

NEXUS

REDACTIE Rob Riemen

REDACTIE-ASSISTENTIE
Geert Lemmens en Kirsten Walgreen

REDACTIERAAD

Jim Bronzwaer, Arnold Burms, Jattie Enklaar, Rena Fuks-Mansfeld,
Donald Loose, Eric Moormann, Maurice Weyembergh,
Willem Witteveen (voorzitter)

UITGEVER

Stichting Nexus Instituut

REDACTIEADRES

Nexus Instituut, KUB, postbus 90153, 5000 LE Tilburg, Nederland
telefoon +31(0)13-4663450, fax +31(0)13-4663434
e-mail nexus@kub.nl
<http://cwis.kub.nl/nexus>

1998 NUMMER 21

- Rob Riemen* Lectori Salutem 3
Michael Ignatieff Afgoderij als metafoor 13
Peter Sellars Een andere wereld 24
Allan Janik Afgoderij na de dood van God.
Sceptische reflecties van een filosoof 35
Nikolai Berdjajev De menselijke persoonlijkheid
en de bovenpersoonlijke waarden 51
Moshe Halbertal Afgoderij en politiek 77
Ghazi bin Muhammad bin Talal Waarheid en afgoderij in de islam 87
Leszek Kolakowski Afgoderij na de dood van God.
Een katholieke visie 101
Alexander Nehamas Rede en religie.
Pleidooi voor het heidendom 110
Jan Assmann Gij zult geen beelden maken.
De betekenis en context van het tweede gebod 123
Hans Belting Het bedrog van de hedendaagse beeldcultuur 138
Richard Wollheim Beeldenverering in een seculiere samenleving 147
Roger Scruton Afgoderij in de moderne cultuur 160
Boekbesprekingen 172
Recente uitgaven 210
Auteurs in dit nummer 212
Tekeningen *Jacques Janssen*